

Arne Jon Isachsen

HØSTBREV

September 2008

DET KINESISKE PROSJEKT

Det kinesiske prosjektet består i å gjenvinne stolthet, prestisje og posisjon i verden.

Etter tap for engelskmennenes langt bedre militære styrker, måtte Kina i 1842 godta opium som byttmiddel i handel. Rart å tenke på i dag. Videre måtte de akseptere at utenlandsk krigsskip, for å beskytte egne interesser, kunne gå opp langs Kinas brede elver, langt inn i landet. I landområder der utlendinger etablerte bosettinger, ble kineserne nødt til å godta at andre lands lover gjaldt.

Etter den første verdenskrigen ble besittelser som Tyskland hadde, ganske enkelt gitt til japanerne, som var på den vinnende siden. Senere gikk Japan løs på Kina og det på et så brutalt vis, at følelser lett settes i kok når minner om hva som den gang skjedde, trekkes frem. Massakrene i Nanjing er noe av det mest brutale verden har sett av handlinger under krig.

Kina føler seg ydmyket av andre land – urettferdig behandlet av verdenssamfunnet. Nasjonalismen, som har overtatt som bærende eller bindende ideologi for kommunismen, spiller på denne ydmykelsen. Om massenes atferd kommer ut av styring, kan det være kort vei fra aggresjon mot utenlandske styresmakter til aggresjon mot egne styresmakter. En nasjonalisme som tar overhånd, kan true regime. Slike refleksjoner ligger bak problemene Kina har med Taiwan og Tibet. Om myndighetene i Kina skulle finne ut at Midtens Rike klarer seg godt uten disse to områdene, kan de likevel ikke la det prege praktisk politikk. Hvorfor? Fordi massenes raseri ville bli vendt mot dem. Kommunistpartiets terping på Kinas rett på Tibet og Taiwan, selv om det historisk sett kan argumenteres annerledes, snevrer inn handlingsrommet myndighetene har.

Stolthet er et kollektivt gode for innbyggerne av et land. Mer stolthet av sitt land for en innbygger, betyr ikke mindre stolthet til andre. Vi kan alle sole oss over Norges tre OL-gull i Beijing – og kineserne over sine 51.

Men *mellom* land er stolthet neppe et kollektivt gode. Flere gullmedaljer til Kina, på bekostning av færre til USA, skaper vinnere og tapere. Kinesernes stolthet går på bekostning av amerikanernes.

Siden Deng Xiaoping tok over i 1978 har mye gått riktig vei i Kina. Kineserne har stadig mer å glede seg over – mer å være stolte over. Men kan en slik utvikling virke truende for andre land? Ja, stolthet som har sitt utspring i økende økonomisk styrke og makt, som forskyver maktforholdene i verden, kan skape problemer. Den første verdenskrig kan sees som resultat av Tysklands kraftige økonomiske vekst og økende makt siden Bismarck tok over som Ministerpresident i Preussen tidlig på 1860-tallet for ni år senere å bli kansler i et samlet Tyskland. Eller Peloponneskrigen mellom Athen og Sparta mer enn fire hundre år før Kristi fødsel, der Athen, med et levende demokrati, var den fremvoksende makt som truet Sparta, den etablerte. I begge tilfeller ble utfordreren slått tilbake – Tyskland under første verdenskrig og Athen i kampen mot Sparta. Vil historien gjenta seg? Er Kina den fremvoksende makt som på et tidspunkt vil kunne true USA, den etablerte?

Lille Deng, 153 cm på strøppelesten, Kinas come-back kid som flere ganger ble sendt ut i mørket, for hver gang å komme tilbake og til slutt ta over det fallerte boet etter Mao, var klar på dette punktet. Kina skal ikke utfordre USA – den etablerte hegemon. Ikke ta noen lederposisjon internasjonalt. Tilpasse seg den etablerte internasjonale orden. Arbeide i det stille. Vokse seg sterk innen gjeldende rammer.

På denne bakgrunn må vi forstå Kinas åpenhet på det økonomiske området. Mens Japan har nøyd seg med internasjonal varebytte, har Kina også tatt imot andre lands kapital i form av omfattende direkteinvesteringer. Et par prosent av Japans eksport er fra utenlandsk eide foretak i landet. For Kinas vedkommende, over halvparten.

Kinas inntreden i WTO i desember 2001 viser at Dengs etterfølger som Kinas “paramount leader”, Jiang Zemin, fulgte i forgjengerens spor. Som medlem av Verdens Handelsorganisasjon har Kina vært nødt til å tillate utenlandske bankers etablering i landet. Det har satt fart på en meget nødvendig omstrukturering av det statlige bankvesen hvis fremst kjennemerke i mange år var dets evne til å yte lån som ikke ble betjent. Utenlandske, strategiske partner er invitert inn på eiersiden. De har tilført nødvendig ekspertise. For siste halvår er tallene i bankenes bøker de beste noensinne.

Kina gjør det godt rent økonomisk. Landet har nå et BNP på størrelse med det halve av Amerikas, basert på kjøpekraftsparitet. Hvordan vil den økonomiske veksten utvikle seg i årene fremover? Når vil Kina ta over som verdens største økonomi? Hva vil den bety for den globale maktbalansen?

Under en forelesning ved Fudan-universitetet i Shanghai nylig konstaterte en kinesisk professor i statsvitenskap at Kina i lang tid har tilpasset seg resten av verden. Nå, mente han, er tiden moden for at resten av verden tilpasser seg Kina. Aner vi små røkdatter ut av dragens nesebor?

Det finnes mange fortellinger om hvordan Kinas fremtid vil arte seg. Her følger min.

Hvordan vil den økonomiske veksten i Kina utvikle seg i årene fremover?

At bare 40 av 100 tjente yuan går til konsum i Kina, avdekker en utrolig stor sparevilje. Med stor sparing blir det lett å finansiere store, innenlandske realinvesteringer. Det er vel og bra. Med mer kapital legges grunnlaget for fortsatt økonomisk vekst. Men når kinesernes sparing i ikke liten grad går med til å finansiere *andre lands* investeringer, kan det bli for mye av en god ting. I stedet for å la eksporten være en viktig driver i økonomien i årene fremover, vil privat og offentlig konsum ta over. Det har sammenheng med den vekten dagens lederduo i Kina, partisejef Hu Jintao og statsminister Wen Jiabao, legger på utviklingen av et “harmonisk samfunn”.

For seks år siden overtok Hu og Wen makten, og det på fredelig vis. Ordningen med åremål – to ganger fem år – for politiske toppledere i Kina fungerte. I hele sin 74 år lange levetid opplevde Sovjetunionen aldri det – en hver ny leder kom til makten enten ved et kupp eller ved å gå seirende ut av en maktkamp etter den forrige leders død.

Den nye lederduoen legger vekt på en bedring av levekårene til den vanlige kineser. Godene skal fordeles jevnere. Og tryggheten for at man klarer seg gjennom vanskelige tider, skal styrkes. Særlig det siste plager kineserne. Blir du syk, har staten lite å bidra med. Helsevesenet som fungerte bra under Mao – du huske begrepet barfotleger? – ble også desimert ved overgang til en markedsbasert økonomi. Når den enkelte vet at hun i stor grad må bære utgiftene selv ved sykdom, blir spareiveren stor. Og det private konsumet tilsvarende begrenset.

I finansieringen av utdanning tar myndighetene på sentralt hold nå større ansvar. Skolepenger for niårig grunnskole er nylig avskaffet på landsbygda. Og byene kommer etter. Men studielån kan ikke staten tilby. Den enkelte og hennes familie må stå for den nødvendige sparingen. Videre er det mye lettere å komme inn på et universitet i Kina om man er født og oppvokst i byen der universitetet ligger. Bondestudenter må kjempe en hard kamp for å komme inn. Dårligere råd har de også. Systemet bidrar til å opprettholde forskjeller.

Bedre helsetilbud og likere tilgang til skole er viktig i seg selv. I Kina er det ytterligere et poeng at legitimiteten til ettparti-regimet styrkes om folk føler at systemet dermed blir mer rettferdig. Til sist, et samfunn der det offentlige ser seg i stand til å bruke mer midler på helse og utdanning, vil de private ikke trenge å spare like mye som før. Veksten i privat konsum kan ta over for veksten i eksport. Det passer bra i det globale bildet at kinesiske konsumenter i noen grad kan ta over for amerikanske. Som trenger å bygge opp formuen sin etter kollaps i boligmarkedet.

Inn under begrepet “harmonisk samfunn” kommer også jevnere inntektsfordeling og renere miljø, i tillegg til satsningen på helse og utdanning. “Noen må bli rike først”, sa Deng og la forholdene spesielt godt til rette for den økonomiske utviklingen i utvalgt områder langs kysten. Provinsene inne i landet ble hengende etter. Forskjellen mellom by og land er nå større enn noen gang – byfolk tjener i gjennomsnitt mer enn tre ganger så mye som dem på landet. Dette skaper spenninger. Særlig om forskjellene skyldes utbredt korrupsjon eller på annen måte oppleves som blodig urettferdige.

Forskjellene holdes ved like gjennom et utdanningssystem der de som bor i byene lettere kommer inn på de gode universitetene

Også miljøproblemene i Kina er enorme. Av verdens tyve mest forurensede byer befinner 16 seg i Kina. Som arrangør av De olympiske leker ville Kina vise seg frem fra sin beste side. I god tid før OL i Beijing ble produksjon ved forurensende industri i nærliggende områder stanset. Og biler med like og ulike nummer fikk kjøre i byen annenhver dag. Trafikken gled pent, og luften var ren. Men en varig bedring av miljøet, er det neppe snakk om.

Den økonomiske utviklingen i Kina de senere år, med store og økende overskudd i handel med resten av verden, særlig USA, men etter hvert også med EU, vil ikke fortsette. Denne utviklingen vitner om en intern ubalanse kineserne selv ikke er tjent med. Det offentlige vil ta inn mer i skatter. Økte skatteinntekter vil komme folket til gode i form av økt offentlig innsats til bl.a. helse og utdanning. Men her er langt frem. Ting tar tid. Noen velferdsstat á la den norske ligger ikke i kortene. Kina er et fattig land. Moderat velstand for alle er aspirasjonsnivået. Som kanskje kan la seg realisere om et par tiår.

Den gode vekstevnen i Kinas økonomi vil holde seg enda i mange år. Stor sparing og fortsatt flytting av folk fra land til by gir tilgang på kapital og arbeidskraft. Med mye å hente i form av kopiering av andre lands teknologi, kan veksten i produktivitet fortsatt holdes godt oppe. Samarbeidet med utenlandske foretak der dette tjener kinesernes interesser vil fortsette. Erfaringer med utenlandske banker som “strategiske partnere” til kinesiske synes meget gode.

Sammensetningen av produksjonen vil imidlertid endres – over mot mer tjenesteyting og mindre industri, relativt sett. Dette er også klart i kinesernes interesser. Med fravær av prising på det å forurense og med altfor billig energi har Kina endt opp med å produsere industriprodukter for hele verden, med en til tider meget forurensende teknologi. Dette er til skade for kineserne selv. Men også for det globale samfunn når forurensningen skjer i form av store utslipp av klimagasser.

“Kina blir gammelt før det blir rikt” er et utsagn man ofte hører. Om ikke mange årene blir Midtens Rike innhentet av ettbarnspolitikken. Forholdet mellom dem i arbeidsfør alder og de andre – barn under 16 år og eldre over 65 år – vil begynne å synke. Byrden for dem i arbeid øker. Det vil på sikt begrense den økonomiske veksten. På den bakgrunn kan man si at den enorme sparingen Kina har vist de senere år, noe som både har gitt grunnlag for en kraftig opprustning av infrastrukturen, store investeringer i næringslivet og en oppsamling av en betydelig formue i utlandet, har vært betimelig.

Hva gjelder formuen i utenlandsk valuta tror jeg vi forttest mulig må vende oss til at Kina ikke lenger vil være et land som kun *mottar* utenlandske direkteinvesteringer – Kina vil raskt og i økende grad selv stå for direkteinvesteringer i andre land, i første rekke gjennom fusjoner og oppkjøp. Kinesiske Lenovos oppkjøp av IBMs PC-divisjon for knappe fire år siden innevarsler starten på en slik utvikling.

Når vil Kina ta over som verdens største økonomi?

Dette spørsmålet synes jeg er temmelig uinteressant. Annet enn at det å toppe en liste kan være artig. 51 gullmedaljer til Kina i OL var fint. Men tre til Norge var enormt mye bedre. Med like mange nordmenn som kinesere skulle det tilsi omlag 800 gull til oss.

Hva vil det bety for den globale maktbalansen?

Beregninger som viser at Kinas BNP – basert på kjøpekraftsparitet – vil gå forbi USAs i 2030. Hva forteller det om makt og innflytelse? Ikke mye.

Levestandarden i USA vil fortsatt være fire ganger høyere enn i Kina. De ledende forskningsmiljøene vil holde seg ved de ledende universitetene som trolig fortsatt vil befinne seg i USA. Kina satser hardt her. Man ønsker å bygge opp hundre universiteter i topp internasjonal klasse – fra dagens nivå med kanskje fire-fem. Hvorvidt man vil lykkes her har sammenheng med politikken kinesiske ledere fører overfor sine landsmenn ute. Her har man lagt seg på en liberal linje – det står den enkelte kineser stort sett fritt om hun, med en fersk doktorgrad i lomma, vil komme hjem eller blir værende ute. Stadig flere velger begge deler, dvs. kommer tilbake til Kina etter en del år ute. For mange er motivasjonen følelsen av å være med og å bidra til utviklingen hjemme, snarere enn bedre inntekter.

Men at Kina tar over for USA som ledende forsknings- og universitetsmiljø i løpet av 20-30 år er det vel få som tror. Kanskje på noen utvalgte områder. Men neppe i bredden.

Det større spørsmålet – hvordan vil maktbalansen i verden utvikle seg med et økonomisk sett stadig sterkere Kina – er for omfattende til å gi noe skikkelig svar på her. Men at andre land i regionen, som India, Vietnam, Japan og Sør-Korea ser med engstelse på Kinas fremgang, er helt klart. Det innebærer at amerikansk tilstedeværelse i Asia nok er mer velkommen enn vi i Norge kanskje tror.

Også Kina har nytte av USAs tilstedeværelse. Med fravær av en sterk marine er kineserne avhengig av amerikanske krigsfartøy holder Malakkastredet åpent for kommersiell ferdsel. Sjørøveriet her er ingen spøk. Særlig ikke for kineserne som med sin store avhengighet av handelen med utlandet ville komme i en meget trengt situasjon om ferdselen her skulle stanse opp.

Vi var tidligere inne på hvordan fremvoksende makter som truer eksisterende, kan føre til uro og krig. Et moteksempel er USAs gradvis overtakelse som den dominerende aktør på den globale arena etter England. Det gikk fredelig for seg. Til tross for at engelskmennene brant Det hvite hus i 1814. Felles kultur, felles språk og felles verdier er viktige elementer i en forklaring her. Kinesisk kultur og verdier er ikke så nær til amerikanske – enn si språket. En sterkere toveis strøm av studenter mellom Kina og Vesten – dvs. ikke bare fra øst mot vest – ville være et viktig bidrag her. Om vår forståelse av Kina ble like god som kinesernes forståelse av oss, ville det kunne bidra til mellommenneskelig forståelse og fredelig sameksistens.

26. september 2008

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>